

กรอบแนวคิดเชิงพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการอากาศสะอาดในสังคมไทย:

มิติรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาล*

BUDDHIST CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR CLEAN AIR MANAGEMENT IN THAI SOCIETY: PUBLIC ADMINISTRATION AND GOOD GOVERNANCE PERSPECTIVES

พระสมพร คุณสมปนโน (ผลงาม)

Phra Somporn Gunasampanno (Ponngam)

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author E-mail: somporn11082@gmail.com

บทคัดย่อ

มลพิษทางอากาศเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน แม้มาตรการของรัฐมีอยู่ แต่ประสิทธิภาพยังไม่บรรลุเป้าหมายเนื่องจากการขับเคลื่อนนโยบายและการมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีข้อจำกัด บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอกรอบแนวคิดการบริหารจัดการอากาศสะอาดเชิงบูรณาการ โดยให้มิติรัฐประศาสนศาสตร์และหลักธรรมาภิบาลเป็นฐานหลัก และเสริมด้วยหลักพุทธธรรมในมิติคุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะ มิติรัฐประศาสนศาสตร์มุ่งเน้นกระบวนการนโยบายสาธารณะ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดปัญหา การจัดวางระ การออกแบบ การปฏิบัติ และการประเมินผล ควบคู่กับหลักการบริหารเชิงผลสัมฤทธิ์และการมีส่วนร่วม ส่วนหลักธรรมาภิบาลเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรากฐานของการบริหารภาครัฐที่ดี เมื่อบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ได้แก่ อริยสัจ 4 เพื่อวิเคราะห์สาเหตุเชิงโครงสร้าง และไตรสิกขา เพื่อพัฒนากรอบการกำกับ วินัย และปัญญาเชิงนโยบาย จะช่วยยกระดับคุณธรรมของผู้บริหารให้มีเหตุผลคุณธรรม ผลการศึกษาชี้ว่า การบูรณาการทั้งสามมิตินี้ช่วยสร้างระบบบริหารจัดการอากาศสะอาดที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน โดยเน้นการบริหารที่มีจิตสำนึกเชิงพุทธ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการประเมินผลเชิงคุณธรรมควบคู่กับดัชนีคุณภาพอากาศ เพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณธรรมของผู้บริหารภาครัฐ

คำสำคัญ: กรอบแนวคิดเชิงพุทธธรรม; การบริหารจัดการ; อากาศสะอาด; รัฐประศาสนศาสตร์; ธรรมาภิบาล

Abstract

Air pollution is a critical issue that affects public health, the economy, and overall quality of life. Although the Thai government has implemented various measures, their effectiveness remains limited due to policy implementation challenges and insufficient public participation. This article aims to propose an integrated conceptual framework for clean air management based on the dimensions of public administration and good governance, complemented by Buddhist principles that emphasize morality and public consciousness. The public administration focuses on the five stages of the public policy process - problem identification, agenda setting, policy formulation, implementation, and evaluation together with result-based management and participatory administration. Good governance emphasizes

*Received October 2, 2025; Revised November 6, 2025; Accepted November 13, 2025

transparency, accountability, equity, and participation as the foundation of effective and ethical public administration. When integrated with Buddhist principles, particularly the Four Noble Truths for analyzing structural causes of air pollution and the Threefold Training for developing ethical regulation, administrative discipline, and wisdom-based policymaking, the framework enhances both rationality and morality in governance. The study concludes that integrating these three dimensions fosters an effective, transparent, and sustainable system for clean air management. It promotes Buddhist-oriented public consciousness, shared responsibility, and moral evaluation alongside air quality indicators, thereby advancing Thailand toward a balanced state of economic development, environmental sustainability, and ethical public governance.

Keywords: Buddhist Conceptual Framework; Management; Clean Air; Public Administration; Good Governance

บทนำ

ปัญหามลพิษทางอากาศเป็นหนึ่งในวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและความมั่นคงของสังคมไทย โดยเฉพาะสถานการณ์ฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) การเผาในที่โล่ง การปล่อยก๊าซจากอุตสาหกรรมและยานพาหนะ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรกระบบทางเดินหายใจ โรคหัวใจ และหลอดเลือด รวมทั้งกระทบต่อเศรษฐกิจและภาพลักษณ์ประเทศ (UNEP, 2022) ข้อมูลจากองค์การอนามัยโลก (WHO, 2022) พบว่าประเทศไทยติดอันดับหนึ่งในประเทศที่เกิดปัญหามลพิษทางอากาศ และส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากเกิดปัญหาทางสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ผลกระทบจึงส่งผลต่อการลดขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยว การลงทุน และภาพลักษณ์ในเวทีโลก ปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของการบริหารจัดการอากาศสะอาดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย แม้จะมีนโยบายและมาตรการของรัฐ แต่ผลลัพธ์ยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของสังคม.

มิติรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหารจัดการอากาศสะอาดเป็นการบังคับใช้กฎหมายและมาตรการทางเทคนิค และยังเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายสาธารณะ การบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการยึดหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเสมอภาค (OECD, 2021) อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดเชิงบริหารสมัยใหม่จะให้คำอธิบายเกี่ยวกับปัญหาเชิงโครงสร้าง แต่ในบริบทของไทยที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาพุทธเป็นศูนย์กลาง การนำหลักพุทธธรรมมาเป็นกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมจึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจและสอดคล้องกับรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย (สุทธิชัย ผลขาว, 2568)

หลักพุทธธรรมเป็นหลักคำสอนทางศาสนาซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตที่เน้นการจัดการปัญหาอย่างเป็นองค์รวม ด้วยการเข้าใจเหตุและปัจจัย มุ่งสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วยเมตตา กรุณา และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2553) หากประยุกต์ใช้ในบริบทการบริหารสาธารณะ หลักพุทธธรรมสามารถช่วยเติมเต็มช่องว่างของการจัดการเชิงนโยบายที่อาศัยมาตรการทางกฎหมายและเทคนิค และยังต้องการเสริมสร้างรากฐานด้านคุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะ นอกจากนี้ พุทธธรรมยังช่วยสร้างกรอบแนวคิดเชิงคุณค่า ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาโลกการบริหารเชิงป้องกัน (Preventive Governance) มากกว่าการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต และยังสอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการในศตวรรษที่ 21 (เจริญชัย กุลวัฒนาพร, 2563)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่ออธิบายแนวคิดการบริหารจัดการอากาศสะอาดในมิติรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาล โดยมุ่งเน้นกระบวนการนโยบายสาธารณะที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม และเพื่อวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในเชิงการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดการคุณภาพอากาศให้สอดคล้องกับหลักจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงเพื่อเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการระหว่างรัฐประศาสนศาสตร์ ธรรมาภิบาล และพุทธธรรม สำหรับพัฒนาแนวนโยบายอากาศสะอาดที่มีทั้งประสิทธิภาพเชิงโครงสร้างและคุณธรรมเชิงสังคม

ผู้เขียนเห็นว่า การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการอากาศสะอาดเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำของตนกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน การดำเนินงานในลักษณะนี้เน้นความรับผิดชอบต่อสังคม การมีส่วนร่วม และการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและคุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการอากาศสะอาดอย่างมีธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นหนทางแห่งการสร้างสังคมที่มีความสุขและสมดุลระหว่างรัฐ ประชาชน และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การประยุกต์หลักพุทธธรรมช่วยปลูกจิตสำนึกสิ่งแวดล้อม ลดมลพิษ และเสริมความร่วมมือทุกภาคส่วนในการดูแลอากาศ สร้างนโยบายที่มีคุณธรรม และสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และจริยธรรมของผู้บริหารภาครัฐ

สถานการณ์การจัดการอากาศสะอาดในสังคมไทย

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่เกิดปัญหามลพิษทางอากาศอย่างต่อเนื่องและรุนแรง โดยเฉพาะฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM2.5) ซึ่งเกินค่ามาตรฐานที่องค์การอนามัยโลก (WHO) กำหนดในหลายพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ ลำปาง พิจิตร โลก หรือจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาฝุ่น PM2.5 เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเผาในที่โล่งเพื่อการเกษตร เช่น การเผาตอซังข้าวโพดและอ้อย การคมนาคมขนส่งที่พึ่งพาเครื่องยนต์พลังงานฟอสซิลอย่างเข้มข้น และโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งปล่อยมลพิษโดยขาดระบบควบคุม (กรมควบคุมมลพิษ, 2566)

นอกจากนี้ยังมี ปัญหามอกควันข้ามพรมแดน โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งได้รับผลกระทบจากการเผาไร่ในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมียนมาและลาว ส่งผลให้สถานการณ์เกินขอบเขตการจัดการเฉพาะภายในประเทศและต้องอาศัยความร่วมมือระดับภูมิภาค องค์การอนามัยโลก (WHO, 2022) พบว่ามลพิษทางอากาศเป็นปัจจัยเสี่ยงลำดับต้น ๆ ของการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร โดยเฉพาะจากโรคหัวใจ มะเร็งปอด โรคทางเดินหายใจเรื้อรัง และโรคหลอดเลือดสมอง ในกรณีของประเทศไทย กรมควบคุมมลพิษ รายงานว่าในช่วงฤดูที่ค่าฝุ่นสูง ประชาชนจำนวนมากต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลด้วยโรคทางเดินหายใจเฉียบพลัน เด็กเล็กและผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ปัญหานี้ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขสูง และส่งผลต่อผลิตภาพแรงงานและเศรษฐกิจโดยรวม

ในเชิงเศรษฐกิจ ธนาคารโลกประเมินว่าความสูญเสียทางเศรษฐกิจจากปัญหามลพิษทางอากาศในไทยสูงถึงหลายแสนล้านบาทต่อปี จากทั้งค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล การขาดงาน และความสูญเสียด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ภาคการท่องเที่ยวในจังหวัด เช่น เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงในช่วงมอกควัน ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงและกระทบต่อรายได้และเศรษฐกิจของชุมชน (Kiesewetter et al., 2023)

รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมหลายฉบับเพื่อจัดการกับปัญหามลพิษทางอากาศ เช่น แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) เป็นแผนแม่บทระยะยาวที่รัฐบาลวางไว้เพื่อใช้เป็นทิศทางในการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน หนึ่งในประเด็นที่เน้นอย่างมากคือการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ปลอดภัย

และน้ำอยู่ ทั้งในด้านอากาศ น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ แผนนี้ยังมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการดูแลสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและคนรุ่นต่อไป

แผนแม่บทด้านสิ่งแวดล้อมและแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ (คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2564) เป็นแนวทางสำคัญที่วางไว้เพื่อจัดการกับปัญหามลพิษทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน เป้าหมายหลักคือการลดแหล่งกำเนิดมลพิษ เช่น ควันจากยานพาหนะ โรงงานอุตสาหกรรม และการเผาในที่โล่ง พร้อมกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองและชุมชนเพื่อช่วยดูดซับมลพิษ และสร้างอากาศที่บริสุทธิ์มากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสะอาดที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการรักษาธรรมชาติ

มาตรการเฉพาะกิจเป็นการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศแบบเร่งด่วนที่หน่วยงานรัฐใช้ในช่วงที่คุณภาพอากาศอยู่ในระดับวิกฤติ ตัวอย่างเช่น การประกาศเขตควบคุมการเผา เพื่อห้ามการเผาขยะหรือเศษวัสดุทางการเกษตรที่ก่อให้เกิดควัน การห้ามรถบรรทุกเข้าพื้นที่เมืองในบางช่วงเวลา เพื่อลดปริมาณควันดำและฝุ่นจากการจราจร และการพัฒนาเครือข่ายสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามข้อมูลแบบเรียลไทม์และปรับพฤติกรรมการใช้ชีวิตให้เหมาะสม มาตรการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อลดมลพิษและปกป้องสุขภาพของประชาชนโดยตรง

แม้มาตรการเหล่านี้แสดงถึงความพยายามของรัฐในการบูรณาการปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในกรอบยุทธศาสตร์ระดับชาติ แต่ยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่

1. การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่ชัดเจน โรงงานอุตสาหกรรมและภาคการเกษตรบางส่วนยังสามารถหลีกเลี่ยงกฎหมายได้
2. การบูรณาการหน่วยงานยังไม่เป็นเอกภาพ หลายกระทรวงและองค์กรปกครองท้องถิ่นมีบทบาททับซ้อน แต่ขาดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในบทบาทผู้รับข้อมูลหรือผู้ปฏิบัติตาม มากกว่าการมีบทบาทเชิงรุกในการกำหนดและติดตามนโยบาย (Durongkaverroj, 2023)

สรุปได้ว่า สถานการณ์การจัดการอากาศสะอาดในสังคมไทยมีปัญหาหลายด้าน ทั้งจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและเกษตรเชิงพาณิชย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายที่ยังไม่ชัดเจน และการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ไม่เป็นระบบ ส่งผลให้มาตรการควบคุมมลพิษไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนยังอยู่ในระดับจำกัด ทำให้การจัดการอากาศสะอาดยังไม่บรรลุผลอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ดังนั้น รัฐจึงจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ตลอดจนบูรณาการหลักพุทธธรรมที่เน้นเหตุปัจจัย ความเมตตา และทางสายกลาง เพื่อให้การบริหารจัดการอากาศสะอาดของประเทศไทยเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

พุทธธรรมมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอากาศสะอาดได้หลายประการ ทั้งในกรอบแนวคิดเชิงปรัชญาและเชิงปฏิบัติการ โดยหลักธรรมที่ผู้เขียนนำเสนอและมีบทความสำคัญมีดังนี้

1. อริยสัจ 4 ในเชิงการบริหารจัดการตามแนวรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นการแปลงหลักธรรมเชิงจริยธรรมให้กลายเป็นแนวทางปฏิบัติที่ใช้ได้จริงในกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยมุ่งให้การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นระบบ มีเหตุผล และตรวจสอบได้ (พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (ภุชณะ ตรุโณ), 2568) ดังนี้

ในการบริหารจัดการอากาศสะอาด “ทุกซ์” สามารถแปลเป็นขั้นตอนของ “การระบุปัญหา” ที่หน่วยงานรัฐต้องวิเคราะห์อย่างเป็นระบบโดยใช้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อชี้ชัดขอบเขตของปัญหาและผลกระทบต่อประชาชน จากนั้นเข้าสู่ “สมุทัย” ซึ่งเทียบได้กับ “การวิเคราะห์สาเหตุเชิงโครงสร้าง” ภาครัฐต้องสืบค้นต้นตอของมลพิษในทุกภาคส่วน เช่น ระบบอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการคมนาคม พร้อมประเมินจุดอ่อนในการบังคับใช้กฎหมายและการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายอย่างแม่นยำ “นิโรธ” ในเชิงการบริหารหมายถึง “การกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์” ที่มุ่งสร้างสังคมอากาศสะอาดอย่างยั่งยืน โดยมีตัวชี้วัดที่ตรวจสอบได้ เช่น ค่าฝุ่นละอองเฉลี่ยรายปี หรือดัชนีความพึงพอใจของประชาชนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถประเมินความก้าวหน้าและรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ได้อย่างโปร่งใส ส่วน “มรรค” คือ “แนวทางการดำเนินนโยบาย” ที่ต้องใช้หลักธรรมาภิบาลมาควบคุมทุกขั้นตอน ได้แก่ การตรากฎหมายและมาตรการควบคุมมลพิษที่มีประสิทธิภาพ การบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาค การส่งเสริมพลังงานสะอาด การใช้กลไกเชิงจิตอาสาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามผล

กล่าวได้ว่า การประยุกต์หลักอริยสัจ 4 ในเชิงการบริหารตามแนวรัฐประศาสนศาสตร์ จึงไม่ใช่การตีความเชิงศาสนา แต่เป็นการแปลง “หลักคิดเชิงจริยธรรม” ให้กลายเป็น “กระบวนการบริหารจัดการเชิงระบบ” ที่ครอบคลุมทุกมิติของนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การตั้งเป้าหมาย ไปจนถึงการดำเนินมาตรการแก้ไขอย่างโปร่งใสและยั่งยืน เป็นแนวทางที่ทำให้การจัดการอากาศสะอาดเกิดผลเชิงประจักษ์และตอบสนองต่อประโยชน์ส่วนรวม

2. ไตรสิกขา เป็นกรอบการพัฒนามนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม (รมิดา ศรีมันตา และคณะ, 2020) ดังนี้

การประยุกต์ใช้หลัก ไตรสิกขา ในเชิง “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม” ตามแนวรัฐประศาสนศาสตร์ สามารถมองได้ว่าเป็นกรอบการพัฒนาระบบการบริหารที่เน้นทั้งกฎหมาย วินัย และปัญญาเชิงนโยบาย เพื่อให้การจัดการอากาศสะอาดมีความสมบูรณ์ทั้งเชิงโครงสร้างและจิตสำนึกของผู้บริหารและประชาชน ในด้าน ศีล สามารถเทียบได้กับ “กระบวนการกำกับและควบคุมทางกฎหมาย” (Regulatory Governance) ภาครัฐต้องจัดทำกฎหมาย มาตรฐาน และระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น การออกข้อบังคับควบคุมการปล่อยควันจากโรงงาน การบริหารเขตปลอดการเผาในพื้นที่เกษตร และการกำหนดค่ามาตรฐานฝุ่นละอองที่ตรวจสอบได้ พร้อมทั้งสร้างกลไกติดตาม ตรวจสอบ และลงโทษอย่างเป็นธรรม การปฏิบัติตามกรอบของ “ศีลเชิงบริหาร” จึงเท่ากับการรักษาวินัยเชิงนโยบายที่สร้างความยุติธรรมและความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย ในด้านสมาธิ แสดงถึง “กระบวนการบริหารที่มีวินัยและความมุ่งมั่นของบุคลากร” (Administrative Discipline and Commitment) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่รัฐต้องมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ย่อท้อต่อแรงกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ มีระบบติดตามงานที่เข้มแข็ง และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งศูนย์ควบคุมคุณภาพอากาศที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง การกำหนด KPI ด้านสิ่งแวดล้อมในทุกหน่วยงาน และการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และ ปัญญา เทียบได้กับ “การบริหารเชิงข้อมูลและหลักฐาน” (Evidence-Based Management) ซึ่งเน้นการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลจริงและงานวิจัย ภาครัฐควรพัฒนา “ระบบฐานข้อมูลคุณภาพอากาศแบบเรียลไทม์” เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย รวมทั้งจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ที่มีมาตรฐานและโปร่งใส ตลอดจนสนับสนุนการวิจัยเชิงนโยบายเพื่อหาแนวทางลดมลพิษอย่างยั่งยืน เมื่อบูรณาการหลักไตรสิกขาในเชิงการบริหาร จะเห็นได้ว่า “ศีล” ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างควบคุม “สมาธิ” เป็นพลังขับเคลื่อนของบุคลากร และ “ปัญญา” เป็น

เครื่องมือสร้างการตัดสินใจที่มีเหตุผล ทั้งสามส่วนจึงทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ช่วยให้การบริหารจัดการอากาศสะอาดมีทั้งกรอบกฎหมายที่มั่นคง วินัยในการปฏิบัติ และความสามารถในการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนานโยบาย ซึ่งเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงประจักษ์และยั่งยืนตามแนวรัฐประศาสนศาสตร์

สรุป การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการอากาศสะอาดมีบทบาทที่สำคัญทั้งในเชิงคุณธรรมและเชิงนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ อริยสัจ 4 ช่วยให้ผู้บริหารมองปัญหาอย่างชัดเจนและเข้าใจปัจจัยเชิงระบบ เช่น นโยบายการผลิต การคมนาคม และพฤติกรรมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวทางวิเคราะห์เชิงโครงสร้างตามหลักรัฐประศาสนศาสตร์ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลและเป็นขั้นตอน ส่วนไตรสิกขา สร้างกรอบพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กรให้มีคุณธรรม จิตสำนึก และปัญญาในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการใช้ “ศีล” ในการกำหนดกฎหมายและระเบียบ “สมาธิ” เพื่อเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบ และ “ปัญญา” เพื่อใช้ข้อมูลเชิงหลักฐานประกอบการตัดสินใจ นำไปสู่ระบบการจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ดังนั้นหลักพุทธธรรมดังกล่าวเป็นรากฐานเชิงจริยธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการอากาศสะอาด เพราะทำให้การดำเนินนโยบายมี “เหตุผลคู่คุณธรรม” ช่วยลดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน เกิดวัฒนธรรมการบริหารที่มีความรับผิดชอบ โปร่งใส และร่วมมือกันในการสร้างสังคมอากาศสะอาด

แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาล

รัฐประศาสนศาสตร์พิจารณาว่าการบริหารจัดการอากาศสะอาดเป็นกระบวนการของนโยบายสาธารณะ (Public Policy) ที่ต้องดำเนินการไปตามขั้นตอนและเป็นระบบ บทความนี้จะได้นำแนวคิด “ห่วงโซ่กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)” ตามหลักของ Thomas R. Dye (2017) มาใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ในการบริหารจัดการอากาศสะอาด เพื่อให้ภาพของการจัดการเชิงระบบอย่างเป็นขั้นตอนและมีเหตุผล ก่อนจะเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม ซึ่งรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. การกำหนดปัญหา (Problem Identification) การที่รัฐหรือหน่วยงานสาธารณะต้องรับรู้ “อะไรคือปัญหาสาธารณะที่ต้องเข้าไปแก้ไข” โดยมีการสำรวจทั้งสภาพแวดล้อม ข้อมูลเชิงสถิติ ผลกระทบต่อประชาชน และบริบททางสังคม ในบริบทการจัดการอากาศสะอาด เช่น การตรวจพบว่าในพื้นที่หนึ่งมีค่าฝุ่น PM2.5 เกินมาตรฐาน หรือประชาชนมีปัญหাসุภาพจากมลพิษ การใช้ภัยด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น เป็นต้น ซึ่งหากขั้นตอนนี้ดำเนินไม่ดี เช่น ขาดข้อมูลหรือไม่มองถึงต้นเหตุที่แท้จริง จะทำให้การแก้ไขนโยบายเป็นการบรรเทาอาการ ไม่ได้จัดการต้นเหตุของปัญหา

2. การจัดลำดับความสำคัญ (Agenda Setting) หลังจากระบุปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการ จัดให้ปัญหานั้นขึ้นอยู่ในวาระของการพิจารณาของรัฐ (Agenda) หรือกล่าวได้ว่า การกำหนดว่า เรื่องใดควรเป็นนโยบายเร่งด่วน โดยมีปัจจัยหลายประการ เช่น เมื่อปัญหามลพิษทางอากาศกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสำคัญและมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน จึงถูกนำเข้าสู่กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะมีโอกาสได้รับการออกแบบนโยบายและจัดสรรทรัพยากรมากขึ้น หากขั้นตอนนี้ทำไม่ดี เช่น ปัญหาถูกมองข้ามหรือไม่มีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้สังคมรับรู้ นำไปสู่การขาดความสนใจจากผู้กำหนดนโยบายและงบประมาณไม่เพียงพอ

3. การออกแบบนโยบาย (Policy Formulation) ขั้นตอนต่อไปคือ การออกแบบหรือกำหนดทางเลือกของนโยบาย ผู้กำหนดนโยบายต้องพิจารณาเลือกวิธีการต่าง ๆ ที่มีอยู่ วิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ ตลอดจนเลือกเครื่องมือและมาตรการที่เหมาะสม ตัวอย่างในเชิงอากาศสะอาด เช่น การออกกฎหมายควบคุมการปล่อยมลพิษจากโรงงาน การกำหนดเขตหรือพื้นที่ห้ามเผาในที่โล่ง การสนับสนุนพลังงาน

สะอาด เป็นต้น หากขั้นนี้ขาดความรอบคอบ เช่น ไม่ได้ศึกษาข้อดีข้อเสียของมาตรการ หรือไม่ได้มีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ก็อาจทำให้นโยบายยากต่อการปฏิบัติหรือตกผลึกไม่ตรงกับบริบท

4. การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) เมื่อมีการออกแบบนโยบายเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ “การลงมือใช้” หรือการนำมาตรการนั้นไปปฏิบัติจริง ผ่านหน่วยงานรัฐ เอกชน หรือชุมชน โดยต้องมีการจัดสรรงบประมาณ กำหนดบทบาทและหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง และมีระบบติดตามผล ในบริบทอากาศสะอาด เช่น สถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ การบังคับใช้ในพื้นที่ห้ามเผา การตรวจสอบโรงงาน เป็นต้น หากขาดขั้นตอนนี้ย่อมมีประสิทธิภาพ เช่น งบประมาณไม่พอ หน่วยงานไม่มีความชัดเจน หรือผู้เกี่ยวข้องไม่ร่วมมือ ก็จะทำให้นโยบาย ไม่ได้ผลหรือไม่สามารถปฏิบัติได้

5. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการตรวจสอบว่า นโยบายที่ปฏิบัติมาแล้วได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่ มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด มีผลข้างเคียงอะไรบ้าง และควรมีการปรับปรุงอย่างไร เช่น สำหรับการจัดการอากาศสะอาด อาจประเมินว่า ค่าฝุ่น PM2.5 ลดลงหรือไม่ จำนวนผู้ป่วยทางเดินหายใจลดลงหรือไม่ งบประมาณใช้คุ้มค่าหรือไม่ เป็นต้น หากขาดขั้นตอนนี้ อาจไม่ทราบว่านโยบายใดได้ผลหรือไม่ได้ผล นำไปสู่การใช้ทรัพยากรผิดประโยชน์

ดังนั้น โมเดล 5 ขั้นตอนนี้ให้กรอบที่ชัดเจนสำหรับการวิเคราะห์และออกแบบนโยบายสาธารณะในลักษณะเชิงระบบ โดยเริ่มตั้งแต่การระบุปัญหาอย่างถูกต้อง จัดวางระเบียบให้ปัญหานั้นได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง ออกแบบนโยบายที่เหมาะสม ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เมื่อผนวกกับแนวคิดเชิงพุทธธรรมและธรรมาภิบาล ก็ช่วยเสริมสร้างการบริหารจัดการอากาศสะอาดที่มีประสิทธิภาพ

ในมิติของรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ แนวคิดเรื่อง ธรรมาภิบาล (Good Governance) ได้รับการยอมรับว่าเป็นรากฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสาธารณะ รวมทั้งการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและคุณภาพอากาศด้วย โดยองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD, 2021) ได้เสนอว่า หากปราศจากหลักธรรมาภิบาล นโยบายสิ่งแวดล้อมย่อมไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม (Rule of Law) การบริหารจัดการอากาศสะอาดต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายที่ชัดเจนและเสมอภาค การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมต้องไม่เลือกปฏิบัติ ปราศจากอิทธิพลทางการเมืองหรือผลประโยชน์กลุ่มทุน หน่วยงานรัฐควรดำเนินการอย่างตรงไปตรงมา ยึดมั่นในหลักความยุติธรรม และกำหนดโทษทางกฎหมายที่เหมาะสมกับผู้ละเมิด เช่น การปล่อยมลพิษเกินมาตรฐาน หรือการเผาในที่โล่ง นอกจากนี้ การมีกฎหมายเฉพาะด้านคุณภาพอากาศที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับชาติถึงท้องถิ่นจะช่วยสร้างกลไกควบคุมที่เป็นธรรมและตรวจสอบได้ เพื่อให้การบังคับใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลต่อเนื่อง

2. หลักความโปร่งใส (Transparency) เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นระหว่างรัฐและประชาชน ภาครัฐต้องเปิดเผยข้อมูลคุณภาพอากาศและมาตรการที่ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เช่น การเผยแพร่ดัชนีคุณภาพอากาศ (Air Quality Index: AQI) และผลการตรวจวัดค่าฝุ่นละออง PM2.5 ในแต่ละพื้นที่ผ่านระบบข้อมูลที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เมื่อข้อมูลสามารถตรวจสอบได้ จะช่วยลดความไม่ไว้วางใจและป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ ตัวอย่างเช่น การเผยแพร่ข้อมูลคุณภาพอากาศแบบเรียลไทม์ผ่านเว็บไซต์และแอปพลิเคชันของกรมควบคุมมลพิษ ทำให้ประชาชนสามารถวางแผนการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมรอบตัว

3. หลักความรับผิดชอบ (Accountability) การบริหารจัดการอากาศสะอาดต้องมีระบบความรับผิดชอบที่ชัดเจนในทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม และประชาชน หน่วยงานรัฐต้องรับผิดชอบต่อผลของนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายโดยไม่ละเว้น ผู้ประกอบการต้องลงทุนในเทคโนโลยีลดการปล่อยมลพิษและปฏิบัติตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน รัฐควรมีกลไกตรวจสอบ เช่น

การจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม การให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและเอกชน รวมทั้งการเข้ามาตราการตามหลัก “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย” เพื่อให้ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ

4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการอากาศสะอาดที่มีประสิทธิภาพ ภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทตั้งแต่การกำหนดปัญหา ออกแบบนโยบาย ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของนโยบายร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การให้ชุมชนจัดทำ “ธรรมนูญอากาศสะอาด” ในระดับท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วม และการแก้ปัญหาที่ตรงตามบริบทของพื้นที่

5. หลักความเสมอภาคและความเป็นธรรม (Equity and Fairness) การจัดการอากาศสะอาดต้องคำนึงถึงความเท่าเทียมของประชาชนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อย เด็ก ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่อาศัยในพื้นที่เปราะบาง แนวคิด “ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม” จึงเป็นแนวทางสำคัญในการออกแบบนโยบาย เพื่อให้การกระจายทรัพยากร งบประมาณ และเทคโนโลยีเป็นไปอย่างเท่าเทียม เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์ตรวจวัดคุณภาพอากาศให้กับชุมชนชนบท การจัดตั้งศูนย์สุขภาพประจำท้องถิ่น และการกระจายงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

6. หลักความคุ้มค่า (Value for Money) ภาครัฐต้องใช้ทรัพยากรและงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งให้เกิดผลลัพธ์สูงสุดต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น การลงทุนในเทคโนโลยีตรวจวัดและควบคุมมลพิษที่มีความคุ้มค่า การจัดสรรงบประมาณแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการใช้งบประมาณ ตลอดจนการประเมินผลตอบแทนทางสังคม เพื่อให้มั่นใจว่านโยบายด้านอากาศสะอาดสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม

สรุปได้ว่า แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และหลักธรรมาภิบาลเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารจัดการอากาศสะอาดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยรัฐประศาสนศาสตร์มุ่งเน้นกระบวนการนโยบายสาธารณะที่เป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินการ ไปจนถึงการประเมินผล ส่วนหลักธรรมาภิบาลเน้นการบริหารที่ยึดหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม และความคุ้มค่า เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรม การบูรณาการแนวคิดดังกล่าวนี้ช่วยสร้างระบบการบริหารจัดการอากาศสะอาด ตอบสนองต่อประโยชน์สาธารณะและความต้องการของประชาชน

การวิเคราะห์

การศึกษาประเด็นการบริหารจัดการอากาศสะอาดในมิติรัฐประศาสนศาสตร์ควบคู่กับหลักพุทธธรรม พบว่ามีความสอดคล้องกันระหว่าง “หลักการบริหารภาครัฐเชิงคุณธรรม” และ “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” ที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและคุณธรรม ปัญหามลพิษทางอากาศเป็นปัญหาสาธารณะ มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสุขภาวะของประชาชน การแก้ไขจึงต้องอาศัยทั้งกลไกการบริหารจัดการภาครัฐที่มีธรรมาภิบาล และการปลูกฝังจิตสำนึกทางศีลธรรมในสังคม ดังนี้

1. มิติรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหารจัดการอากาศสะอาดเป็นกระบวนการนโยบายสาธารณะ ที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดปัญหา การจัดวางระบ การกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผล โดยภาครัฐต้องอาศัยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ หลักฐานเชิงประจักษ์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้น การกำหนดปัญหา ต้องระบุสาเหตุที่แท้จริงของมลพิษ ทั้งจากภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการคมนาคม ส่วน การ

จัดวางนโยบาย เป็นการผลักดันประเด็นนี้ให้เป็นวาระแห่งชาติ เนื่องจากมีผลกระทบต่อสุขภาพและเศรษฐกิจของประชาชน ขึ้น การกำหนดนโยบาย ควรยึดแนวคิด “การบริหารแบบบูรณาการ” เพื่อเชื่อมโยงการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนให้เกิดความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม ขณะที่ การนำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องพัฒนาระบบราชการให้คล่องตัว กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการติดตามผล ส่วนการประเมินผล ต้องพิจารณาทั้งคุณภาพอากาศ ประสิทธิภาพเชิงงบประมาณ และระดับความตระหนักรู้ของสังคม เพื่อนำไปปรับปรุงนโยบายให้เหมาะสมต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ภาครัฐต้องเสริมสร้าง สมรรถนะหลักสามประการ ได้แก่ 1) สมรรถนะด้านนโยบาย คือความสามารถในการวิเคราะห์เชิงระบบและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจ 2) สมรรถนะด้านการบริหาร คือความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายอย่างเที่ยงธรรมและโปร่งใส และ 3) สมรรถนะด้านการมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ ดังนั้นการบริหารจัดการอากาศสะอาดตามแนวรัฐประศาสนศาสตร์ต้องมุ่งสู่การบูรณาการระหว่างนโยบาย การบริหาร และการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง

2. มิติธรรมาภิบาลในการจัดการอากาศสะอาด เป็นกรอบสำคัญในการกำหนดมาตรฐานการบริหารภาครัฐที่ดี ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ กำหนดไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1. หลักนิติธรรม การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเสมอภาค ปราศจากอิทธิพลทางการเมืองหรือผลประโยชน์กลุ่มทุน 2. หลักคุณธรรม เจ้าหน้าที่รัฐและผู้ประกอบการต้องยึดมั่นในความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบต่อสังคม 3. หลักความโปร่งใส เปิดเผยข้อมูลคุณภาพอากาศอย่างต่อเนื่องและตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความไว้วางใจของประชาชน 4. หลักความมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ภาคประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นร่วมออกแบบมาตรการลดมลพิษ 5. หลักความรับผิดชอบต่อสังคม กำหนดกลไกให้ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบต่อค่าเสียหายต่อชุมชน และ 6. หลักความคุ้มค่า ใช้งบประมาณและทรัพยากรอย่างประหยัด คำนึงถึงผลลัพธ์ต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการยึดหลักธรรมาภิบาลจะช่วยให้การดำเนินนโยบายอากาศสะอาด มีความชอบธรรมทางสังคม และสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อภาครัฐ

3. หลักพุทธธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการอากาศสะอาดได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 และไตรสิกขา ซึ่งมีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาล เพื่อสร้างกระบวนการบริหารที่มีทั้งประสิทธิภาพและคุณธรรม ในมิติของหลัก อริยสัจ 4 การบริหารจัดการอากาศสะอาดเริ่มจาก “ทุกข์” ซึ่งเทียบได้กับการระบุปัญหาทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน “สมุทัย” คือการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่เน้นการผลิต การเผาในที่โล่ง การใช้พลังงานเชื้อเพลิง และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่ทั่วถึง “นิโรธ” คือการกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ให้เกิดสังคมอากาศสะอาดและยั่งยืน โดยมีตัวชี้วัดที่ตรวจสอบได้ ส่วน “มรรค” คือแนวทางการดำเนินนโยบายที่เป็นเหตุเป็นผล อาทิ การออกกฎหมายควบคุมมลพิษ การส่งเสริมพลังงานสะอาด การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในทุกระดับ กระบวนการนี้สะท้อนการจัดการเชิงบูรณาการที่มีทั้งการวิเคราะห์สาเหตุ วางเป้าหมาย และลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

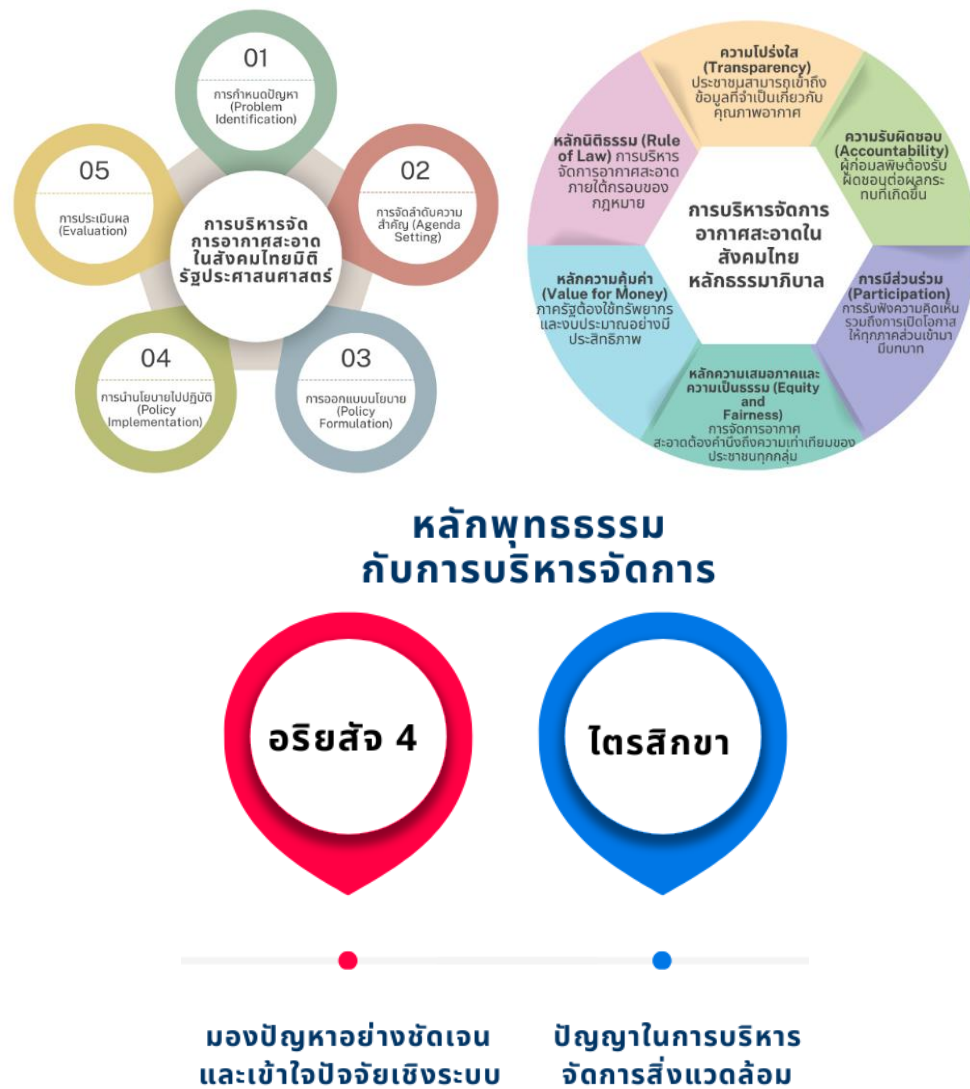
ขณะเดียวกัน ไตรสิกขา ช่วยเสริมให้การบริหารมีมิติทางคุณธรรมควบคู่กับประสิทธิภาพ “ศีล” หมายถึงการสร้างระบบกฎหมายและมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน โปร่งใส และเท่าเทียม “สมาธิ” สื่อถึงความมุ่งมั่นและวินัยของเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติตามมาตรการควบคุมอย่างต่อเนื่อง และ “ปัญญา” หมายถึงการใช้ข้อมูล วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีในการวิเคราะห์และกำหนดนโยบายอย่างมีเหตุผลและตรวจสอบได้ การผสมผสานอริยสัจ 4 กับไตรสิกขาเช่นนี้จึงทำให้กระบวนการบริหารจัดการอากาศสะอาดมีทั้งโครงสร้างเชิง

ระบบ จิตสำนึกทางจริยธรรม และการปฏิบัติที่ยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวม อันนำไปสู่การพัฒนา นโยบายสาธารณะที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อสังคม

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการ รัฐประศาสนศาสตร์ ธรรมาภิบาล และพุทธธรรม เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการอากาศสะอาดเกิดความสมบูรณ์ทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงจิตสำนึก โดยรัฐประศาสนศาสตร์ทำหน้าที่กำหนดกรอบเชิงระบบ ธรรมาภิบาลเป็นกลไกรับรองความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อสังคม ขณะที่พุทธธรรมช่วยปลูกฝังคุณธรรมในใจของผู้บริหารและประชาชน เมื่อทั้งสามแนวคิดประสานกันอย่างกลมกลืน จะทำให้การบริหารจัดการอากาศสะอาดของไทยมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน อันเป็นรากฐานของสังคมที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณธรรม ซึ่งแสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบูรณาการ รัฐประศาสนศาสตร์ ธรรมาภิบาล และพุทธธรรม เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการอากาศสะอาด

สรุป

บทความนี้นำเสนอกรอบแนวคิดการบริหารจัดการอากาศสะอาดภายใต้หลักรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาล โดยมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารภาครัฐที่เชื่อมโยงประสิทธิภาพเชิงโครงสร้างกับคุณธรรมเชิงพฤติกรรม การจัดการอากาศสะอาดในมิติรัฐประศาสนศาสตร์ถือเป็นกระบวนการนโยบาย

สาธารณะที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินการ ไปจนถึงการประเมินผล เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางสังคมที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม หลักธรรมาภิบาลจึงมีบทบาทสำคัญในการกำกับการบริหารให้อยู่บนฐานของความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม และความคุ้มค่า เพื่อให้การจัดการสิ่งแวดล้อมตอบสนองต่อประโยชน์ส่วนรวม เมื่อเชื่อมโยงกับ หลักพุทธธรรม เช่น อริยสัจ 4 เพื่อเข้าใจปัญหาและแนวทางแก้ไขอย่างมีเหตุผล และ ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาคุณธรรมด้านศีล สมาธิ และปัญญาในการบริหาร จะช่วยให้ระบบการจัดการอากาศสะอาดมีทั้งประสิทธิภาพ กล่าวโดยสรุป การบูรณาการแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาลควบคู่กับหลักพุทธธรรมจะนำไปสู่การบริหารเชิงคุณธรรมที่โปร่งใส มีส่วนร่วม และสมดุลระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และคุณธรรมของผู้บริหารภาครัฐ ข้อเสนอแนะคือ ภาครัฐควรกำหนดนโยบายอากาศสะอาดที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พัฒนาเครื่องมือประเมินผลเชิงคุณธรรมควบคู่กับตัวชี้วัดคุณภาพอากาศ และปลูกฝังจิตสำนึกเชิงพุทธในระบบราชการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2566). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. (2564). แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- เจริญชัย กุลวัฒนาพร. (2563). หลักพุทธธรรมกับกลยุทธ์การบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลงขององค์กร. วารสารวิจัยวิชาการ, 3(2), 171–182.
- พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (ฤกษ์ณะ ตรุโณ). (2568). แนวทางแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยพุทธจริยศาสตร์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 8(1), 355–370.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2553). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- รมิดา ศรีมันตา และคณะ. (2020). การพัฒนาแบบจำลองไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. วารสารวิจัยชุมชนและการพัฒนาสังคม, 14(4), 172–186.
- สุทธินัย ผลขาว. (2568). พุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงคุณค่าทางวัฒนธรรมในสังคมเมืองไทย. วารสารพุทธรัตนโบล, 1(3), 44–54.
- Durongkaveroj, W. (2023). Recent developments in basic education and environmental governance in Thailand. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Dye, T. R. (2017). Understanding public policy (15th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Kiesewetter, G., Klimont, Z., Ru, M., & Slater, J. (2023). National assessment of the cost of inaction of tackling air pollution in Thailand. International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA).
- OECD. (2021). Environmental governance in practice. Paris: OECD Publishing.
- UNEP. (2022). Air quality policies and practices. Nairobi: UNEP.
- WHO. (2022). Air pollution and health. Geneva: WHO.

